

Dierenwelzijn en liberalisme

Economische vrijheid versus morele verantwoordelijkheid

De liberale rechtsstaat beschermt een wezen niet louter omdat het een mens is, maar omdat macht altijd begrensd moet worden wanneer fundamenteel kwetsbare belangen op het spel staan.

door Michael van Os de Man

Binnen het Nederlandse liberalisme heeft dierenwelzijn lange tijd een marginale plaats ingenomen. Waar liberale denktradities zich uitvoerig hebben gebogen over vrijheid, eigendom, rechtsbescherming en de grenzen van overheidsmacht, bleef de morele en juridische positie van dieren opvallend onderbelicht. Dit is des te opmerkelijker omdat dierenwelzijn raakt aan kernvragen van het liberalisme: wie of wat verdient bescherming van de

rechtsstaat, waar liggen de grenzen van individuele vrijheid, en hoe verhoudt economische vrijheid zich tot morele verantwoordelijkheid?

Dit artikel verkent hoe dierenwelzijn overtuigend kan worden verankerd binnen de liberale visie zoals die door de TeldersStichting wordt uitgedragen. Daarbij wordt achtereenvolgens ingegaan op (1) het historisch ontbreken van dierenwelzijn in het liberalisme, (2) de betekenis van de leidende welzijnsprincipes van Brambell en de Raad voor Dieraangelegenheden (RDA), (3) de spanning tussen liberalisme en speciësisme, mede aan de hand van het werk

van Peter Singer en Paul Cliteur, (4) criterium van morele bescherming en (5) de mogelijkheden voor een versterkte rechtspositie van dieren binnen de liberale rechtsstaat.

1. Dierenwelzijn binnen de liberale visie: aanwezigheid en afwezigheid

Het klassieke liberalisme is historisch sterk antropocentrisch geweest. Vrijheid, autonomie en rechten werden primair opgevat als menselijke eigenschappen, voortkomend uit rationaliteit en zelfbeschikking. Dieren figureerden in deze traditie hoofdzakelijk als eigendom of productiemiddel, niet als zelfstandige dragers van belangen. Dit verklaart waarom dierenwelzijn in liberale theorieën lange tijd slechts indirect aan bod kwam, bijvoorbeeld via beschouwingen over beschaving of goed bestuur.

Tegelijkertijd bevat het liberalisme belangrijke aanknopingspunten voor een explicietere erkenning van dierenwelzijn. Het schadebeginsel, klassiek geformuleerd door John Stuart Mill, vormt een centrale pijler van de liberale rechtsorde: vrijheid wordt begrensd waar zij schade toebrengt aan anderen. Wanneer wordt erkend dat dieren voelende wezens zijn met een belang om niet te lijden, is het niet vanzelfsprekend waarom dit beginsel uitsluitend op mensen van toepassing zou zijn.

Dat deze stap historisch niet of nauwelijks is gezet, kan worden verklaard uit culturele, economische en technologische contexten, maar vormt geen noodzakelijke

“Wanneer wordt erkend dat dieren voelende wezens zijn met een belang om niet te lijden, is het niet vanzelfsprekend waarom dit beginsel uitsluitend op mensen van toepassing zou zijn.”

consequentie van het liberalisme zelf. Integendeel: juist een seculiere, rationele en op rechtsbescherming gerichte ideologie als het liberalisme biedt ruimte om morele vooruitgang – waaronder een herwaardering van de morele status van dieren – te integreren.

2. Brambell en de RDA: welzijn als rationeel minimum

Een belangrijke brug tussen ethiek en beleid wordt gevormd door de zogenoemde Brambell-criteria. In 1965 formuleerde het Brambell Committee, in opdracht van de Britse regering, vijf vrijheden die sindsdien internationaal richtinggevend zijn voor het denken over dierenwelzijn: vrijheid van honger en dorst, vrijheid van fysiek en thermisch ongemak, vrijheid van pijn, verwonding en ziekte, vrijheid van angst en chronische stress, en vrijheid om natuurlijk gedrag te vertonen.¹

Deze principes zijn expliciet niet gebaseerd op sentimentaliteit, maar op wetenschappelijke inzichten in dierlijk functioneren en lijden. Juist dat maakt ze goed verenigbaar met het liberale denken, dat waarde hecht aan rationaliteit, empirische onderbouwing en proportionele normstelling. De Brambell-vrijheden kunnen worden opgevat als een rationeel minimum: zij definiëren de ondergrens waar beneden vrijheid en economische activiteit niet langer moreel of rechtsstatelijk verdedigbaar zijn.

In Nederland heeft de Raad voor Dieraangelegenheden (RDA) deze benadering verder verdiept door dierenwelzijn te koppelen aan het concept van intrinsieke waarde en dierwaardigheid.² De RDA benadrukt dat dieren niet slechts beschermd moeten worden tegen excessen, maar dat hun welzijn structureel moet worden meegewogen in beleid, productie en wetgeving. Voor het liberalisme biedt dit een kader waarin minimale morele randvoorwaarden worden gesteld, terwijl daarboven ruimte blijft voor vrijheid, innovatie en ondernemerschap.

Michael van Os de Man

De relevantie van deze benadering wordt zichtbaar in concrete maatschappelijke discussies. Denk aan de intensieve veehouderij, waar economische efficiëntie soms op gespannen voet staat met de mogelijkheid voor dieren om natuurlijk gedrag te vertonen. Of aan dierproeven, waar medische vooruitgang wordt afgewogen tegen het belang van dieren om niet onnodig te lijden. Ook discussies over doorgefokte huisdieren, langdurig transport van slachtdieren of onverdoofde slacht raken direct aan de vraag welke ondergrenzen een liberale rechtsstaat bereid is te stellen aan het gebruik van dieren.

Juist hier blijkt dat dierenwelzijn niet noodzakelijk leidt tot een afwijzing van marktwerking, innovatie of individuele vrijheid. Het gaat eerder om de vraag onder welke voorwaarden die vrijheid legitiem blijft. Vanuit liberaal perspectief kan dierenwelzijn daarom worden opgevat als een vorm van normering van macht waar structurele kwetsbaarheid bestaat.

“De Brambell-vrijheden kunnen worden opgevat als een rationeel minimum: zij definiëren de ondergrens waar beneden vrijheid en economische activiteit niet langer moreel of rechtstatelijk verdedigbaar zijn.”

3. Speciësisme en het liberalisme

Een kernvraag voor een liberale dierenethiek is of het moreel te rechtvaardigen is om het belang van dieren structureel ondergeschikt te maken aan dat van mensen enkel op basis van soortlidmaatschap. Deze positie staat bekend als speciësisme; het toekennen van minder gewicht aan belangen op basis van een biologisch kenmerk dat op zichzelf moreel irrelevant is.³ De filosoof Peter Singer heeft de vraag opgeworpen in hoeverre soortlidmaatschap een voldoende grond vormt voor ongelijke morele consideratie. Vanuit een utilitaristisch perspectief stelt Singer dat gelijke belangen – zoals het belang om niet te lijden – gelijk moeten worden meegewogen, ongeacht of zij toebehoren aan mensen of dieren.

Paul Cliteur heeft vanuit een seculier-liberale en rechtsfilosofische invalshoek vergelijkbare vragen opgeworpen. In zijn werk over dieren en recht betoogt hij dat een rationele rechtsorde niet kan volstaan met het categorisch uitsluiten van dieren van morele en juridische consideratie.⁴ Hoewel Cliteur kritisch staat tegenover het volledig gelijkstellen van mens en dier, wijst hij speciësisme als vanzelfsprekend uitgangspunt af en pleit hij voor een heroverweging van de morele status van dieren binnen de rechtsstaat.

Voor het liberalisme is speciësisme moeilijk te verenigen met het eigen gelijkheidsdenken. Het liberalisme verwerpt willekeurige hiërarchieën en verlangt dat ongelijke behandeling rationeel wordt gemotiveerd. Soortlidmaatschap op zichzelf vormt daarvoor een zwakke grond, zeker wanneer vaststaat dat dieren kunnen lijden en belangen hebben die ernstig en structureel worden geschaad.

4. Het criterium van morele bescherming

De discussie over de morele status van dieren roept onvermijdelijk een vervolgvraag op: waarom zouden juist dieren

“In die zin vormt de erkenning van dierenwelzijn geen breuk met het liberalisme, maar een consequente toepassing van een klassiek liberaal beginsel: waar macht bestaat zonder wederkerigheid, ontstaat verantwoordelijkheid.”

een bijzondere plaats innemen binnen de liberale rechtsorde? Wanneer bescherming wordt gebaseerd op het vermogen om te lijden, ligt immers de vraag voor de hand waarom vergelijkbare bescherming niet ook zou moeten gelden voor bomen, rivieren of andere onderdelen van de natuur. Het uitgangspunt van dit artikel is daarom niet dat alleen dieren intrinsieke waarde bezitten. Bossen, rivieren en ecosystemen kunnen om ecologische, culturele of maatschappelijke redenen zeer beschermwaardig zijn.⁵ Er zijn immers landen (Ecuador, Nieuw-Zeeland, Colombia, India e.a.) die meer natuurlijke en aardse zaken in de grondwet beschermen.

De vraag is echter: welke eigenschappen rechtvaardigen bescherming vanuit het perspectief van de liberale rechtsstaat? Daarvoor biedt het begrip '**sentience**' – het vermogen om bewust positieve en negatieve ervaringen te hebben – een vruchtbaarder uitgangspunt dan uitsluitend het vermogen om pijn te voelen. Veel dieren ervaren niet alleen pijn, maar ook angst, stress, nieuwsgierigheid, plezier en voorkeuren/behoefte. Zij beschikken over een eigen belevingswereld waarin welzijn en onwelzijn betekenis hebben.

Vanuit liberaal perspectief is dit relevant omdat het liberalisme zich richt op de begrenzing van macht

waar kwetsbaarheid bestaat. Dieren zijn volledig afhankelijk van menselijke keuzes. Hun vermogen om welzijn en onwelzijn bewust te ervaren geeft de omgang met hen een morele dimensie die verder reikt dan het beheer van een natuurlijk object. Dit betekent nadrukkelijk niet dat de morele status van dieren gelijk wordt gesteld aan die van mensen. De menselijke waardigheid blijft binnen de liberale rechtsstaat een zelfstandig en onvoorwaardelijk uitgangspunt. Het erkennen van bescherming voor dieren vanwege hun bewuste ervaring doet daaraan niets af.

In die zin vormt de erkenning van dierenwelzijn geen breuk met het liberalisme, maar een consequente toepassing van een klassiek liberaal beginsel: waar macht bestaat zonder wederkerigheid, ontstaat verantwoordelijkheid.

5. Naar een betere rechtspositie van het dier

Wanneer wordt aanvaard dat dieren morele relevantie hebben en dat hun belangen bescherming verdienen, rijst de vraag hoe dit juridisch vorm moet krijgen binnen de liberale rechtsstaat. Hierbij hoeft niet te worden gekozen voor volledige gelijkstelling met menselijke rechten. Het liberalisme kent immers verschillende gradaties van rechtsbescherming, afhankelijk van aard en draagwijdte van belangen.

Een eerste stap is de expliciete erkenning van dieren als dragers van beschermwaardige belangen, in plaats van louter objecten van regelgeving. Deze benadering sluit aan bij bestaande ontwikkelingen in het civiele en bestuursrecht, maar kan worden versterkt door constitutionele verankering.

Het opnemen van dierenrechten of dierenwelzijnsbeginselen in de Grondwet – bijvoorbeeld in de vorm van erkenning van de intrinsieke waarde van het dier – hoeft niet te leiden tot vergaande staatsbemoeienis. Integendeel: het kan functioneren als normatief ijkpunt voor wetgeving, rechtspraak en beleid, en onderstreept dat economische vrij-

heid en eigendomsrechten worden begrensd door fundamentele morele randvoorwaarden.

Conclusie

Dierenwelzijn is dus geen vreemde eend in de bijt van het liberalisme, maar een thema dat lange tijd ten onrechte buiten beeld is gebleven. Een herijking langs lijnen van rationele ethiek, wetenschappelijke inzichten en rechtsstatelijke principes laat zien dat dierenwelzijn logisch voortvloeit uit liberale kernwaarden als vrijheid binnen grenzen, verantwoordelijkheid en bescherming tegen schade.

Voor de TeldersStichting ligt hier een kans om het liberalisme verder te verdiepen en te actualiseren. Door dierenwelzijn expliciet te doordenken en te positioneren als liberaal vraagstuk, kan worden bijgedragen aan een rechtsorde die niet alleen vrij is, maar ook moreel consistent en toekomstbestendig.

Michael van Os de Man is oprichter en voorzitter van de Liberale Dierenvrienden (sinds 2023) een initiatief van VVD-leden en dierenliefhebbers dat zich inzet voor de verankering van dierenwelzijn binnen het liberale gedachtegoed. In het dagelijks leven is hij werkzaam als Senior Purser bij KLM.

1. Brambell Committee, *Report of the Technical Committee to Enquire into the Welfare of Animals Kept under Intensive Livestock Husbandry Systems* (Londen, 1965).
2. Raad voor Dieraangelegenheden, *Zienswijze Dierwaardigheid* (Den Haag, 2021).
3. Peter Singer, *Animal Liberation* (New York: HarperCollins, 1975; herziene edities).
4. Paul Cliteur, *Darwin, dier en recht* (Amsterdam: Boom, 2001).
5. Erno Eskens, *Zoölogisch Manifest* (Leusden: ISVW Uitgevers, 2025).

“Een eerste stap is de expliciete erkenning van dieren als dragers van beschermwaardige belangen, in plaats van louter objecten van regelgeving.”